

dr Marian Dziwisz

Szkoła (nie)publiczna?

Szkoła (nie)publiczna?

Raport z monitoringu
zrealizowanego w ramach projektu:
Obecna? Równość wyznaniowa
i światopoglądowa w edukacji
publicznej. Poprzedzony wstępem
Joanny Balsamskiej

dr Marian Dziwisz

Szkoła (nie)publiczna?

Raport z monitoringu
zrealizowanego w ramach projektu:
Obecna? Równość wyznaniowa
i światopoglądowa w edukacji
publicznej. Poprzedzony wstępem
Joanny Balsamskiej

Kraków 2016

Szkoła (nie)publiczna?

Raport z monitoringu zrealizowanego w ramach projektu: Obecna? Równość wyznaniowa i światopoglądowa w edukacji publicznej.
Poprzedzony wstępem Joanny Balsamskiej

Autor: dr Marian Dziwisz

Copyright © Fundacja na Rzecz Różnorodności Polistrefa

Wydawca: Fundacja na Rzecz Różnorodności Polistrefa

ul. Bobrzyńskiego 39a/28, 30-348 Kraków

www.polistrefa.pl

fundacja@polistrefa.pl

Kraków 2016

Wydanie I

Redakcja: Joanna Balsamska

Korekta: Daria Będkowska

Skład i przygotowanie do druku: Adrian Szatkowski

Publikacja nieodpłatna, nie może być sprzedawana.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk, kopiowanie, skracanie, wykorzystanie całości tekstu lub jego fragmentu może być dokonywane wyłącznie w celach niekomercyjnych, pod warunkiem podania źródła. Publikacja powstała w ramach projektu: Obecna? Równość wyznaniowa i światopoglądowa w edukacji publicznej, zrealizowanego przez Fundację na Rzecz Różnorodności Polistrefa przy wsparciu finansowym Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji, którego operatorem jest Fundacja im. Stefana Batorego. Za treść publikacji w całości odpowiada autor oraz Fundacja na Rzecz Różnorodności Polistrefa. Poglądy w niej wyrażone nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska EOG ani Fundacji im. Stefana Batorego.

ISBN 978-83-944558-2-8

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Rozdział I

W KIERUNKU EDUKACJI KATOLICKO-NARODOWEJ?

Polityczno-społeczne uwarunkowania funkcjonowania systemu oświaty.....	11
Wpływ Kościoła katolickiego na kierunek zmian w systemie edukacji publicznej.....	17
Lekcje religii rzymskokatolickiej a lekcje etyki	24

Rozdział II

PUBLICZNE SZKOŁY WYZNANIOWE?

Publiczne szkoły wyznaniowe?	29
------------------------------------	----

Rozdział III

PRZESTRZEGANIE ZASAD RÓWNOŚCI WYZNANIOWEJ I ŚWIATOPOGLĄDOWEJ W SZKOŁACH PRZEJĘTYCH PRZEZ STOWARZYSZENIA LOKALNE I INNE PODMIOTY

Szczegółowe zestawienie dotyczące udostępnienia statutów i/lub programów wychowawczych.....	44
Zestawienie uwag do analizowanych statutów szkół oraz programów wychowawczych.....	47
Przykładowe opinie prawne.....	53
Wnioski końcowe.....	61

WSTĘP

Oddajemy do Państwa rąk raport z monitoringu szkół przejmowanych przez inne, niż jednostki samorządu terytorialnego, organy prowadzące, pod kątem występowania w nich dyskryminacji na tle wyznaniowym i światopoglądowym.

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami, osoby fizyczne i prawne mogą prowadzić szkoły publiczne. Art. 5 ust. 5g ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹, mówi, że jednostka samorządu terytorialnego, będąca organem prowadzącym szkołę liczącą nie więcej niż 70 uczniów, na podstawie uchwały organu stanowiącego tej jednostki oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny, może przekazać, w drodze umowy, osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego lub osobie fizycznej, prowadzenie takiej szkoły.

Podobne rozwiązanie możliwe jest także w przypadku większych szkół, wymaga jednak przeprowadzenia likwidacji placówki publicznej prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego² oraz przekazania jej majątku osobie prawnej lub fizycznej zakładającej szkołę na podstawie art. 58 ust. 3. ustawy o systemie oświaty.

Konstytucja nakładając w art. 70 pkt. 1 obowiązek nauki do 18 roku życia, równocześnie zobowiązuje organy państwa do zapewnienia warunków dla spełniania tego obowiązku i nakłada na nie powinność zabezpieczenia niezbędnych na to nakładów, co jest zapisane w kolejnych pkt. tegoż artykułu. Jednym z zadań własnych samorządu gminnego jest prowadzenie publicznych szkół podstawowych i gimnazjów, a możliwość zakładania szkół publicznych przez podmioty niepubliczne była traktowana jako sposób uzupełnienia sieci placówek samorządowych.

1 Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 z późn. zm.

2 art. 59 ustawy o systemie oświaty.

Problem przekazywania szkół, innym organom prowadzącym niż jednostki samorządu terytorialnego, znajduje się od 2014 r w obszarze zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich, który wskazuje na zagrożenie realizacji konstytucyjnych praw i wolności obywateli w przypadku, gdy znaczna część placówek na terenie gminy lub powiatu zostanie zastąpiona szkołami prowadzonymi przez podmioty prywatne.

W ramach realizacji projektu *Obecna? Równość wyznaniowa i światopoglądowa w edukacji publicznej*, dokonaliśmy opisu przemian w polskim systemie edukacji narodowej pod kątem przestrzegania prawa i zasad w wymienionej dziedzinie oraz monitoringu dokumentów wewnętrznych oraz stron internetowych szkół przejętych od samorządów przez inne podmioty.

Prezentowany raport w rozdziale I ukazuje w jakim kierunku, ze względu na przestrzeganie praw człowieka oraz kształtowania wiedzy i postaw uczniów podąża edukacja publiczna od czasu przemian ustrojowych w Polsce. W rozdziale II opisaliśmy, na przykładzie jednego ze stowarzyszeń, jaki może mieć wpływ organ prowadzący na przestrzeganie konstytucyjnych praw i wolności człowieka, w szczególności wolności sumienia i wyznania.

W III zaprezentowaliśmy wyniki monitoringu statutów, programów wychowawczych oraz stron internetowych szkół przejętych od samorządów przez inne organy prowadzące oraz podjęte działania, związane z naruszeniem prawa w zakresie równości wyznaniowej i światopoglądowej.

Monitoring przeprowadzono w ramach projektu *Obecna? Równość wyznaniowa i światopoglądowa w edukacji publicznej*, którego realizacja możliwa była dzięki wsparciu finansowemu Funduszy EOG, w ramach programu Obywatele dla Demokracji, za które bardzo dziękujemy. Jednocześnie dziękujemy Fundacji im. Stefana Batorego, będącej operatorem programu, za wspieranie nas w dążeniu do urzeczywistnienia idei szkoły wolnej od dyskryminacji.

Joanna Balsamska
koordynatorka projektu

Rozdział I

W KIERUNKU EDUKACJI KATOLICKO-NARODOWEJ?

Polityczno-społeczne uwarunkowania funkcjonowania systemu oświaty

Wyniki badań i monitorowania systemu edukacji publicznej zawarte w raporcie *Wielka nieobecna*³ i raportach: *Pomiędzy tolerancją a dyskryminacją*⁴, *W sidłach niemocy*⁵ oraz doniesienia prasowe wskazują, że edukacja w szkołach publicznych często przybiera charakter katolicko-narodowy, co może przyczyniać się do konfliktów na tle wyznaniowym i światopoglądowym. Czasami owocuje to dyskryminacją osób innego wyznania niż rzymskokatolickie, osób bezwyznaniowych oraz wywodzących uniwersalne wartości: prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna z innych źródeł niż wiara w Boga czy też katolicka i powstańcza tradycja narodowa.

3 *Wielka nieobecna – o edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalne w Polsce*. Raport z badań pod redakcją Marty Abramowicz. Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej. Warszawa 2011.

4 Joanna Balsamska, Szymon Beźnic, Marian Dziwisz, Paweł Dziwisz, Hanna Zajac, Małgorzata Zawila, *Pomiędzy tolerancją a dyskryminacją – o występowaniu i przeciwdziałaniu dyskryminacji na tle religijnym w małopolskich szkołach oraz o treściach etycznych, religijnych i antydyskryminacyjnych w systemie oświaty*, Kraków 2012.

5 Joanna Balsamska, Marcin Dziubek, *W sidłach niemocy. Działania na rzecz równości wyznaniowej i światopoglądowej w edukacji publicznej*, Kraków 2015; www.rownoscwyznania.org/?file=files/raporty/w_sidlach_niemocy.

Niedawno minęło ćwierć wieku od chwili transformacji ustrojowej z 1989 r., która zaowocowała, między innymi:

1. Ukonstytuowaniem się nowej struktury ustrojowej po wyborach do Sejmu i Senatu;
2. Wprowadzeniem nauczania religii do szkół według *Instrukcji Ministra Edukacji Narodowej z 03 sierpnia 1990 r.*, potwierdzone *Rozporządzeniem w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach z dnia 14 kwietnia 1992 r.* (Dz. U. Nr 36, poz. 155, z późniejszymi zmianami);
3. Opowiedzeniem się społeczeństwa, w referendum z 25 maja 1997 r. za przyjęciem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
4. Wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

Wszystko wskazywało, że Polska jednoznacznie zmierza w kierunku demokratycznego państwa prawnego otwartego na wartości wskazane i gwarantowane w: Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencji o Prawach Dziecka oraz innych podpisanych i ratyfikowanych konwencjach, które znalazły swój wyraz w przyjętej Konstytucji, a w konsekwencji w znowelizowanej *ustawie o systemie oświaty z 1991 r.*, w preambule, w której zapisano:

Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata.

Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności⁶.

Zacytowana preambuła ustawy budziła nadzieję, że państwo będzie stwarzać warunki, które sprawią, że system edukacji publicznej będzie służył kształtowaniu takich wartości – wymienionych przez Marię Szyszkowską – jak:

- » dążenie do doskonalenia własnego ja, czyli ewolucję duchową zespoloną z poczuciem obowiązku wobec nieznanym sobie ludzi;
- » oczyszczenie świadomości jednostek z uprzedzeń i wrogości narosłej przez wieki;
- » zanik uprzedzeń rasowych, narodowych, religijnych, a także seksualnych; w tym także odejścia od pojmowania małżeństwa w sposób narzucony przed wiekami przez prawo kanoniczne;
- » aprobata dla wolnego funkcjonowania różnorodnych światopoglądów oraz różnorodnych kultur zespolona w sposób konieczny z szacunkiem do prawa stanowionego;
- » zakorzenienie prawa nie w sferze moralności, lecz wolności i sprawiedliwości;
- » uznanie prawa stanowionego jako gwaranta jednakowych i nienaruszalnych sfer wolności każdego człowieka – ma ono regulować relacje człowiek – człowiek (przy uznaniu, że moralność odnosi się do relacji ja – wobec siebie a nie innych) i odwoływać się do wartości trwałego pokoju;
- » postawienie na straż wolności przymusu prawnego⁷.

6 Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty Dz. U. 1991 Nr 95 poz.425, s. 1 (wyłuszczenie red.).

7 Maria Szyszkowska, *Prawo holistyczne* [w:] *Dialog Edukacyjny*. Kwartalnik pedagogiczno-społeczny WOM Rybnik Nr 2-3 (25-26) 2014, s. 5-7; <http://wom.edu.pl/dialog/WOM%202-3%202014.pdf>

Niestety, Kościół rzymskokatolicki i niektórzy konserwatywni działacze świeccy stowarzyszeni w organizacjach z nim związanych nie zrezygnowali z dążenia do przekształceń, które uczyniłyby Polskę krajem eklezjokratycznym. W nadaniu jej takiego kierunku rozwoju, najważniejszą rolę odegrał pontyfikat papieża Jana Pawła II (Karola Wojtyły). Nie tylko przez wypowiedziane przez niego słowa, uczynione gesty, ale także przez podjęte decyzje. W czasie pierwszej pielgrzymki do kraju, 2 czerwca 1979, w Warszawie, najpierw podczas mszy św. odprawionej na Placu Zwycięstwa w homilii wypowiedział słowa: – „Chrystusa nie można wyłączyć z dziejów człowieka w jakimkolwiek miejscu na ziemi”, a na jej zakończenie wyraził pragnienie odnowienia religijności Polaków i ich związku z Kościołem, mówiąc: „Wołam ja, syn polskiej ziemi, a zarazem ja, Jan Paweł II, papież, wołam z wami wszystkimi: Niech zstąpi Duch Twój! I odmieni oblicze ziemi. Tej ziemi!”. Trzydzieści lat później – 25 marca 1992 r. – dokonał odnowienia aktu potwierdzającego przynależność ziem polskich i narodu polskiego do Kościoła rzymskokatolickiego bullą, zaczynającą się od słów:

Totus Tuus poloniae populus (Cały Twój lud w Polsce, o Maryjo Panno, Matko Boga i Matko Kościoła, z ufnością wzywający Ciebie jako gwiazdę przewodnią [...] w tym samym duchu posłuszeństwa chętnie przyjmuje zmiany wprowadzone do wspólnot kościelnych. [...] Mocą zatem naszej najwyższej władzy apostołskiej postanowiliśmy, co następuje: hierarchia obrządku łacińskiego w Polsce będzie się w przyszłości składać z trzynastu prowincji kościelnych...⁸.

Uzasadnieniem do wydania bulli stała się potrzeba reorganizacji administracji Kościoła w Polsce tak, żeby jej struktura była bardziej przejrzysta, a biskupi mogli stosowniej i skuteczniej wypełniać swoje obowiązki, gdyż jak argumentowano: „tego coraz bardziej wymagają

8 Jan Paweł II, Bulla *TOTUS TUUS POLONIAE POPULUS*, 25.03.1992 roku; <http://www.diecezja.radom.pl/papieskie/261-bulla-erygujca-diecezj-radomsk>

potrzeby religijne, duchowe i moralne oraz zmiany społeczne i kulturalne, dokonujące się w dzisiejszych czasach”⁹.

Rok po wydaniu dokumentu, 28 lipca 1993 r., został podpisany *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską*¹⁰, w preambule którego czytamy:

(...) podkreślając posłannictwo Kościoła Katolickiego, rolę odegraną przez Kościół w tysiącletnich dziejach Państwa Polskiego oraz znaczenie pontyfikatu Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II dla współczesnych dziejów Polski; [...] – uwzględniając nową strukturę administracyjną Kościoła w Polsce, ustanowioną Bullą papieską „Totus Tuus Poloniae populus(...)”¹¹.

W części zasadniczej jest on uznaniem praw Kościoła do przyjęcia przez państwo zobowiązań m.in.: dotowania przez państwo lub organy samorządu terytorialnego szkół i placówek zakładanych i prowadzonych przez Kościół [Art. 14]; dotowania „swobodnie zakładanych i prowadzonych szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych” [Art. 15]. Państwo wzięło na siebie także obowiązek zatrudniania i opłacania nauczycieli pracujących w tych placówkach, a także katechetów w wojsku i służbach mundurowych; utrzymanie ordynariatu polowego wraz z jego biskupem.

Wzrostowi roli Kościoła w Polsce sprzyjały postawy wynikające z przekonania, że pierwiastek konfesyjny służy legitymizacji władzy publicznej w społeczeństwie. Przejawem czego był i jest udział osób sprawujących władzę na szczeblu centralnym, jak też lokalnym w uroczystościach religijnych; a także w odwoływaniu się w stanowieniu prawa ogólnokrajowego i lokalnego do nakazów Kościoła, oczekiwań hierarchów i prawa kanonicznego, szczególnie w sprawach dotyczących

9 *Ibidem.*

10 *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską*, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. [Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318].

11 *Ibidem.*

praw i wolności obywateli, takich jak: prawo do tożsamości płciowej i seksualnej; stwarzania zabezpieczeń prawnych dla związków partnerskich; edukacji seksualnej; aborcji; stosowania metody In vitro; przyjęcia i ratyfikowania *Konwencji w sprawie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*.

Wpływ Kościoła katolickiego na kierunek zmian w systemie edukacji publicznej

By zagwarantować trwały związek pomiędzy Kościołem a państwem, by nadać mu charakter eklezjokratyczny ani ład konstytucyjny, ani demokratycznie stanowione akty prawne nie wystarczą, gdyż te mogą, wolą społeczeństwa, być zmienione.

Nie bez powodu zatem, w konkordacie, został położony nacisk na edukację zarówno szkolną, jak też uniwersytecką. Kościół za jedno z najważniejszych zadań uznał przygotowanie kadr koniecznych, do wcielania w życie swojego nauczania i przepisów prawa kanonicznego, korzystając z konstytucyjnego unormowania, że edukacja szkolna, na każdym poziomie, jest opłacana przez państwo. Co owocuje tym, że:

Zanegowana została, stanowiąca jeden z filarów systemu rozdziału, zasada niefinansowania przez państwo związków wyznaniowych, w stopniu uzasadniającym tezę o jej faktycznym uchyleniu. Państwo w całości utrzymuje mające charakter wyznaniowy: Chrześcijańską Akademię Teologiczną oraz Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego (uprzednio Akademię Teologii Katolickiej) w Warszawie. Rokrocznie od 1992 r., dotacje z budżetu państwa na mocy ustawy z 14.7.1991 r. otrzymuje Katolicki Uniwersytet Lubelski. Od 1998 r. tego rodzaju wsparcie ma Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie na podstawie ustawy z 26.6.1997 r. O finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej z budżetu państwa. Finansowanie wyznań przez państwo wiąże się w Polsce niejednokrotnie z zanikiem odrębności organizacyjnej instytucji państwowych względem związków wyznaniowych. W wyniku ustawy z 10.3.1994 r. o utworzeniu Uniwersytetu Opolskiego Instytut Teologiczno-Pastoralny w Opolu został przekształcony w Wydział Teologiczny, którego koszty funkcjonowania, z wyjątkiem kosztów utrzymania i funkcjonowania obiektów, pokrywa państwo. Podobnie w 1999 r. Warmiński Instytut Teologiczny zapoczątkował, w wyniku

utworzenia Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, tamtejszy Wydział Teologiczny finansowany z budżetu państwa w całości, z wyjątkiem wydatków na inwestycje i remonty obiektów Wydziału. Na podobnych zasadach funkcjonują katolickie wydziały teologiczne na Uniwersytetach we Wrocławiu, w Szczecinie, w Poznaniu, w Toruniu czy w Katowicach. Na Uniwersytecie w Białymstoku działa Wydział Teologii Prawosławnej. W skład władz tych uczelni wchodzi przedstawiciele wydziałów teologicznych, które zarazem podlegają nadzorowi władz właściwych kościołów¹².

Zmiany dokonywane w systemie edukacji, jak i przepisy prawne normujące jego funkcjonowanie oraz funkcjonowanie szkół i nauczycieli podejmowane są w uzgodnieniu z przedstawicielami Kościoła. Dla przykładu, na posiedzeniu Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, które odbyło się 17 grudnia 2014 r. omawiano, m.in. wzajemną ocenę podręczników szkolnych; kwestię wchodzenia do szkół różnego rodzaju edukatorów, zwłaszcza wychowania do życia w rodzinie i wychowania seksualnego; frekwencję uczniów na katechezie¹³, zaś na posiedzeniu 14 listopada 2013 – kwestię dotyczącą możliwości wprowadzenia religii jako przedmiotu egzaminu maturalnego¹⁴.

Uzgodnienia stron często uchodzą uwadze mediów i nie wszystkie są nagłaśniane.

Po zmianach społeczno-ustrojowych religia powróciła do szkół w roku szkolnym 1990/91 na mocy *Instrukcji Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r.*, która została wydana przez, działającego w Solidarności od 1980 r. i biorącego udział w obradach plenarnych Okrągłego Stołu, Henryka Samsonowicza. Ponieważ dotyczyła ona jedynie religii rzymskokatolickiej, wywołała protest przedstawicieli

12 Paweł Borecki, *Zasada rozdziału kościoła od państwa w polskim prawie i praktyce politycznej.*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4585/k,3>

13 https://mac.gov.pl/files/protokol_z_dn._17_grudnia_2014_r._wersja_podpisana.pdf

14 <https://mac.gov.pl/aktualnosci/komunikat-ministerstwa-administracji-i-cyfryzacji-i-konferencji-episkopatu-polski>

innych wyznań i została uzupełniona instrukcją z 24 sierpnia 1990 r. określającą zasady współdziałania w nauczaniu religii także z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi.

Obie instrukcje zostały zaskarżone przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego, jako sprzeczne z obowiązującym prawem. Trybunał jednak nie podzielił zarzutów RPO i 30 stycznia 1991 r. [sygn. K11/90]¹⁵ orzekł zgodność z zapisami prawa. Paru sędziów TK przychyliło się do opinii RPO Ewy Łętowskiej, co wyrazili w zdaniach odrębnych. Na podstawie orzeczenia TK, minister wydał decyzję nr 25 z 31 sierpnia 1991 r., która potwierdzała aktualność wydanych rok wcześniej instrukcji, z zastrzeżeniem ust. 2.

Pomimo że w rządach RP najczęściej zmieniali się ministrowie edukacji i do roku 2015 było ich aż 18, przy średniej sprawowania urzędu niespełna półtora roku, ich stosunek do nauczania religii i wpływów Kościoła na nauczanie w polskich szkołach był niezmienny. Najdłużej ministrami w tym resorcie byli: Mirosław Handke (AWS; 31.10.1997 – 20.07.2000); Krystyna Łybacka (SLD; 19.10.2001 – 02.05.2004); Katarzyna Hall (PO; 16.11.2007 – 18.11.2011). Za czasów tych ministrów, z wyjątkiem K. Łybackiej, przeprowadzono najpoważniejsze zmiany w systemie edukacji. Mirosław Handke zapoczątkował reformę przekształcenia dwustopniowego systemu szkolnictwa w strukturę trzystopniową, wprowadzając do niej gimnazja. Katarzyna Hall, należąca do Partii Konserwatywnej, a następnie do Stronnictwa Konserwatywno-Ludowego, w latach 1999-2001 była członkiem Rady Konsultacyjnej ds. Reformy Edukacji Narodowej, jako ministra kierowała pracami nad nową podstawą programową.

Pośród ministrów edukacji były osoby, których osobiste poglądy oraz zaangażowanie w życie Kościoła rzymskokatolickiego miały wpływ na kierunek nadawany edukacji:

15 Orzeczenie z dnia 1991-01-30 w sprawie powrotu nauczania religii do szkoły dostępne jest na stronie <http://otk.trybunal.gov.pl/orzeczenia/zeszyt2.asp?rok=OTK1986-1995&zeszyt=t3>

- » **Andrzej Stelmachowski** od 1984 do 1989 członek w komisjach Episkopatu Polski: Istitia et Pax; Duszpasterstwa Rolników oraz Duszpasterstwa Ludzi Pracy. W latach 1987–1990 prezes warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej¹⁶.
- » **Michał Seweryński** członek Papieskiej Rady ds. Świeckich (jednej z dykasterii Kurii Rzymskiej) powołanej w styczniu 1967 r., przewodniczący w Krajowej Radzie Katolików Świeckich.
- » **Roman Giertych**, w 1989 r., deklarując przywiązanie do wartości katolicko-narodowych utworzył związek Młodzież Wszechpolska, gdzie do 1994 r. był prezesem, a później prezesem honorowym. W 2001 r. był współtwórcą Ligi Rodzin Polskich.

Z doniesień prasowych odnotowanych w *Wikipedii*¹⁷ można się dowiedzieć, że:

Jego nominacja na ministra doprowadziła do manifestacji studenckich w maju 2006, które odbyły się m.in. w Gdańsku, Krakowie, Łodzi, Rzeszowie, Szczecinie i Warszawie, zaś 13 czerwca z inspiracji Inicjatywy Uczniowskiej odbył się protest grupy uczniów ze szkół średnich i gimnazjalnych, która zablokowała siedzibę ministerstwa. Zorganizowano także zbieranie podpisów pod listem otwartym dotyczącym jego odwołania. Zebrano około 137 tys. podpisów, a list został 8 czerwca przekazany do Kancelarii Premiera. Powstała także inicjatywa „Giertych musi odejść” postulująca jego odwołanie, która organizowała w ciągu pierwszych miesięcy manifestacje i marsze protestacyjne w całej Polsce, m.in. pod hasłem „Początek Roku – Koniec Giertycha”.

6 czerwca 2006 r. podjął decyzję o odwołaniu szefa Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Mirosława Sielatyckiego. Jako podstawę decyzji podał wydane przez CODN podręcznika dla nauczycieli Kompas – edukacja o prawach człowieka w pracy

16 https://pl.wikipedia.org/wiki/Ministerstwo_Edukacji_Narodowej

17 https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Giertych

z młodzieżą. Celem tej publikacji stworzonej w 2002 przez Radę Europy i przetłumaczonej na 19 języków była promocja praw człowieka. Według Romana Giertycha podręcznik miał służyć „promocji homoseksualizmu” w szkole, co stało się podstawą do podjęcia decyzji o odwołaniu Mirosława Sielatyckiego. Przeciwno decyzji ministra zaprotestowali m.in. pracownicy CODN, Polska Izba Książki, Amnesty International oraz przewodniczący Rady Europy, Terry Davis.

15 lipca 2006 ogłosił częściową „amnestię maturalną” dla absolwentów, którzy nie zdali matury w 2006. 2 października 2006 Rzecznik Praw Obywatelskich zaskarżył rozporządzenie do Trybunału Konstytucyjnego, który 16 stycznia 2007 uznał amnestię maturalną za niezgodną z Konstytucją RP.

Ryszard Legutko już po ustąpieniu z funkcji ministra, będąc eurodeputowanym PiS, podczas debaty we wrocławskim XIV LO na temat obecności w salach lekcyjnych symboli religijnych obraził uczniów, nazywając ich „rozwydrzonymi i rozpuszczonymi przez rodziców smarkaczami”. Samą zaś debatę określił mianem „szczeniackiej zadymy”. Uczniowie Zuzanna Niemier i Tomasz Chabinka poczuli się dotknięci określeniami i pozwali europośła do sądu. Wspierała ich Helsińska Fundacja Praw Człowieka. A jej ówczesny sekretarz Adam Bodnar przed procesem stwierdził, że „profesor ewidentnie przekroczył granice debaty publicznej, poniżając swoich dyskutantów”¹⁸. Sprawa zakończyła się dopiero w Sądzie Apelacyjnym, podtrzymującym wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie, nakazującego przeproszenie uczniów i wpłaty 5 tys. zł. na cele społeczne. Gdy sąd zaproponował ugodę, stwierdził, że gotów jest grzywnę zapłacić zawiązką, ale nikogo nie zamierza przeproszać¹⁹.

18 http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,7379442,Maturzysci_z_XIV_LO_pozwa_europosla_Ryszarda_Legutke.html

19 http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,11556832,Legutko_musi_prza__rozwydrzonych_smarkaczy_.html

Zmiany w systemie edukacji były opiniowane przez stronę kościelną. Episkopat podkreślał:

Nie może być obojętne dla Kościoła w jaki sposób i w oparciu o jakie treści dokonuje się edukacja ucznia rozumiana jako proces dydaktyczny i wychowawczy. Zwłaszcza wychowanie, orientujące człowieka w świecie wartości, odgrywa doniosłą rolę w skutecznej posłudze Kościoła. Dobra szkoła może stać się sojusznikiem harmonijnego rozwoju ucznia, a przez to sojusznikiem Kościoła w jego służbie na rzecz młodego pokolenia, pokonując lub osłabiając rozwarstwienie w systemie wartości pomiędzy różnymi środowiskami oddziaływanymi na rozwój dziecka i młodzieży (inny system w rodzinie, grupie koleżeńskiej, w szkole, inny system proponowany przez Kościół)²⁰.

Recenzując projekt wprowadzanej reformy, wyrażano opinię:

Autorzy reformy edukacji wprost nie odwołują się do chrześcijańskiej koncepcji człowieka i wychowania, ale sposób ich podejścia do zadań szkoły wobec ucznia ujawnia bliskie tej koncepcji cechy. [...] Wśród nasuwających się priorytetów w zakresie wychowania wymienia się „pomoc w uzyskaniu orientacji etycznej i hierarchizacji wartości, personalizację życia w rodzinie, w grupie koleżeńskiej, w szerszej społeczności, kształtowanie etyki pracy” [„Reforma systemu edukacji. Koncepcja wstępna”, Warszawa 1998 – broszura MEN, s. 37]. Uwzględniona jest rola rodziny w procesie wychowania dziecka i w kształtowaniu programu wychowawczego szkoły, który powinien pojawić się w dydaktyce (jako ściśle rozumiane programy lub ścieżki międzyprzedmiotowe) i w innych formach zajęć szkolnych i pozaszkolnych [ramowy program nauczania, tamże, s. 100-103]. Wśród tych programów

20 Ks. Adam Maj, Nowa polska szkoła? Reforma systemu edukacji i jej implikacje duszpasterskie. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/9810V_04.html

znajduje się wychowanie do życia w rodzinie i wychowanie prozdrowotne. Proponowane zasady wychowawcze, personalistyczne, mogą powoli i systematycznie zmieniać oblicze szkoły, której faktycznym, a nie deklaracyjnym, zadaniem będzie kształtowanie pełnej osobowości ucznia. Istotną rolę odegra fachowo opracowany i konsekwentnie realizowany program wychowania szkolnego. Należy się spodziewać zaangażowania duszpasterzy i katechetów w jego opracowanie i wdrożenie²¹.

W cytowanym powyżej artykule ks. A. Maj szczególną rolę nadał organizacji katechezy, tak ze względów programowych szkoły, jak też personalnych, zwracając uwagę na jakość posługi ewangelizacyjnej. Napisał, że: „W efekcie obowiązującego Konkordatu (art. 12), polska szkoła, <<obok rodziny i w łączności z nią... stwarza katechezie możliwości nie do pogardzenia>> ²².

Rola katechezy i katechetów w systemie edukacji została określona w przyjętym przez Konferencję Episkopatu Polski Dyrektorium Katechetycznym:

Polskie Dyrektorium Katechetyczne chce się zmierzyć z nową rzeczywistością katechetyczną Kościoła w Polsce po roku 1990. Jej wyznacznikiem jest obecność katechezy dzieci i młodzieży w szkole. Wychodząc z teologicznego założenia, że podmiotem katechezy jest cały Kościół, Dyrektorium Polskie opisuje wszystkie miejsca katechezy, od rodziny poprzez parafię, aż do szkoły. Analizując sytuację katechezy w Polsce, Dyrektorium korzysta z doświadczeń Kościoła Powszechnego oraz doświadczeń krajów, w których nauka religii jest w szkole, ale nie chce kopiować obcych rozwiązań, gdyż sytuacje w poszczególnych Kościołach są istotnie różne²³.

21 *Ibidem.*

22 *Ibidem.*

23 <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/dokumenty-na-temat-wychowania-i-katechezy/70-polskie-dyrektorium-katechetyczne>

Lekcje religii rzymskokatolickiej a lekcje etyki

Skutki wprowadzenia religii do szkół dla respektowania równości wyznaniowej i światopoglądowej oraz zasad niedyskryminacji na tle wyznaniowym i światopoglądowym zostały szczegółowo przedstawione w raportach Fundacji Polistrefa: *W sidłach niemocy oraz Pomiędzy tolerancją a dyskryminacją*²⁴, gdzie m.in. zaprezentowano korelację pomiędzy katechezą a treściami przedmiotów obowiązkowych. Aspekt ten podkreśliła także Ewa Łętowska, sędzia Trybunału Konstytucyjnego, w zdaniu odrębnym do wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie wliczania oceny religii do średniej²⁵, gdzie zwróciła uwagę, że:

Nauczanie religii (podobnie zresztą jak i nauczanie etyki, o czym świadczy treść podstawy programowej do tego ostatniego przedmiotu) nie ma charakteru neutralnego aksjologicznie czy ideowo.

Niewątpliwie nauczanie religii w szkołach nie jest neutralne aksjologicznie i ideowo, jest bowiem katechezą, a nie dziedziną nauki religioznawstwa.

Co oznacza natomiast opinia, że nauczanie etyki, może być uznane za neutralnie i ideowo zaangażowane? Lektura podstawy programowej edukacji w zakresie etyki, w pierwszej kolejności, pozwala sformułować wniosek, że jest ona podana na tyle ogólnie, że nauczyciel etyki ma dość dużą swobodę w wypełnieniu swoich lekcji treściami, które

24 Joanna Balsamska, Szymon Beźnic, Marian Dziwisz, Paweł Dziwisz, Hanna Zajac, Małgorzata Zawila. *Pomiędzy tolerancją a dyskryminacją – o występowaniu i przeciwdziałaniu dyskryminacji na tle religijnym w małopolskich szkołach oraz o treściach etycznych, religijnych i antydyskryminacyjnych w systemie oświaty*, Kraków 2012.

Joanna Balsamska, Marcin Dziubek, *W sidłach niemocy. Działania na rzecz równości wyznaniowej i światopoglądowej w edukacji publicznej*, Kraków 2015; www.rownoscwyznania.org/?file=files/raporty/w_sidlach_niemocy

25 *Zdanie odrębne sędzi TK Ewy Łętowskiej do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r.*, sygn. Akt. U 10/07 [Wyroku TK z 2 grudnia 2009 r. 163/11/a/2009; Dz.U. Nr 210, poz. 1629] s. 53.

mogą zostać uznane tak za nieneutralne aksjologicznie, jak i ideowo. Sam fakt pojawiającego się w podstawie programowej etyki odwołania do dekalogu, w zależności od sposobu prowadzenia lekcji, może zostać uznany na przejaw zaangażowania ideowego. Literalne odczytanie podstawy programowej w zakresie etyki (wychowania przedшкольного oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół) wprowadzonej Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r.²⁶ i porównaniem treści w niej zawartych z podstawą programową nauczania religii Kościoła katolickiego, pozwala na stwierdzenie, że w obu przypadkach znajdziemy podobieństwa w zakresie wdrażania wartości chrześcijańskich, choć trudno stwierdzić, że oba przedmioty posiadają identyczny charakter formacyjny. Istotnym wyjątkiem jest to, że celem katechezy jest, np. pomoc w przygotowaniu dzieci i młodzieży do sakramentów, posługi w Kościele oraz upowszechnianie obrzędowości religijnej w szkole. W nauczaniu etyki te elementy nie występują.

Różnica polega też na tym, że zgodnie z rozporządzeniem MEN w sprawie nauczania religii [paragraf 4] podstawa programowa i podręczniki do nauczania religii są opracowywane i zatwierdzane przez władze kościołów i związków wyznaniowych i przedstawiane MEN do wiadomości, natomiast nauczanie etyki, jest przygotowane w oparciu o art. 22, ust. 2 pkt. 3. ustawy o systemie oświaty i podlega zatwierdzeniu MEN.

Warto zauważyć, że Episkopat Kościoła Katolickiego – by móc bez przeszkód stosować takie instrumenty dyscypliny edukacyjnej, jak: ocena na świadectwie; średnia ocen; matura oraz by nie przyczyniać się do takich konfliktów, jak sprawa Grzelaka, czy uczniów z liceum we Wrocławiu – wywiera nacisk na MEN, by uczyniło etykę przedmiotem obowiązkowym dla tych uczniów, którzy nie wyrazili woli uczestniczenia w katechezie Kościoła katolickiego lub by nie można było zorganizować nauczania religii czy wyznania mniejszościowego.

W artykule *Kościół będzie nadal domagać się przywrócenia katechezie należnego jej statusu*, autor napisał:

26 Dz.U. 2012 poz. 977.

Jeśli uczeń nie wybrał lekcji religii, wówczas powinien chodzić na lekcje etyki. Problem w tym, że oferuje je jedynie 2,5 proc. szkół w Polsce gdyż według MEN rodzice rzadko upominają się o te zajęcia. Tymczasem Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w 2010 r. orzekł, że brak zorganizowania lekcji etyki dla uczniów, którzy nie chcą uczęszczać na religię, narusza prawo. Trybunał wytknął państwu polskiemu, że uczniowie wybierający religię mają na świadectwie ocenę, a niewierzący – kreskę w rubryce „religia/etyka”, co ujawnia ich przekonania. Zdaniem komentatorów, zarzut dyskryminacji jest chybiony, gdyż w polskich szkołach jest możliwość wyboru etyki a problemy dotyczą raczej kwestii organizacyjnych. Poza tym, nie przeprowadzono dotąd badań ogólnopolskich, które potwierdziłyby, że takie zjawisko występuje powszechnie.

Dyskusję o rzekomej dyskryminacji uczniów, którzy z braku zajęć z etyki są zmuszani przez środowisko do uczęszczaniu na katechezę wbrew swoim przekonaniom, uciał stanowczo **kard. Kazimierz Nycz**, ówczesny przewodniczący Komisji KEP ds. Wychowania Katolickiego, opowiadając się za obecnością etyki w szkole. **Przypomniał, że od samego początku w rozporządzeniu o organizowaniu lekcji religii w szkole była przewidziana alternatywa w postaci etyki. – Jesteśmy przeciwni istniejącej obecnie „furtce”, że uczeń może nie uczęszczać na żadne z tych zajęć – przypominał stanowisko Episkopatu kard. Nycz²⁷.**

Być może kardynał Nycz, ogólne i niejednoznaczne zapisy podstawy programowej edukacji w zakresie etyki, interpretuje jako pozwalające na wpajanie chrześcijańskich, a ściśle mówiąc katolickich wartości aksjologicznych i traktuje etykę jako przedmiot formacyjny. Świadczyć o tym może dodatkowo stanowisko, jakie zajął duchowny

27 <http://ekai.pl/analiza/x70097/kosciol-bedzie-nadal-domagac-sie-przywrocenia-katechezie-naleznego-jej-statusu/?print=1> [wyłuszczenie autor].

na posiedzeniu Komisji Wspólnej Rządu RP i Episkopatu, co zostało zapisane w protokole:

Kardynał Kazimierz Nycz wyraził zadowolenie w związku z wprowadzeniem zmian w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach. Dodał, że 22 lata Kościół opowiadał się za rozwiązaniem, w którym wykluczona zostałaby możliwość nieuczęszczania uczniów na zajęcia z religii albo etyki. Zaniepokojenie wzbudziło nierówne traktowanie katechetów -księży w kontekście pytania o przypadki molestowania seksualnego dzieci. Dodał, że o możliwości wprowadzenia matury z religii Kościół mówi od blisko dziesięciu lat²⁸.

Warto też zaznaczyć, że wszystkie skargi do Trybunału Konstytucyjnego, na niezgodność przepisów dotyczących różnych aspektów nauczania religii w szkołach, zostały bądź to rozstrzygnięte na korzyść Kościoła i ugrupowań politycznych z nim związanych, bądź też umorzono lub oddalone.

Prawnik Wojciech Sadurski w tekście pt. *Trybunał i krzyż*, napisanym dla „Gazety Wyborczej” przez Iżę Michalewicz²⁹, zauważył:

Gdy w grę wchodziła religia, sędziów (nie wszystkich, ale większość) opanowywał osobliwy paraliż. Czy chodziło o religię w szkole, czy o przerywanie ciąży, czy o wartości chrześcijańskie w mediach – ochrona religii i wolności religijnej wygrywała w cuglach z rywalizującymi z nią wartościami. To jest właśnie istotą doktryny Trybunału: religia postawiona jest na piedestale (...). Choć sama konstytucja nie dokonuje żadnej hierarchii różnych wolności

28 *Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski*. Warszawa dnia 14 listopada 2013 r. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. S. 7 [wyłączenie autor].

29 Iza Michalewicz, *Cezar w Trybunale*, <http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,149895,19351324,cezar-w-trybunale.html> [dostęp 01.02.2016].

i praw, Trybunał uzupełnił tekst konstytucji, gorliwie windując religię na szczyt, gdy inne ważne dobra społeczne i osobiste są zagrożone.

Rozdział II

PUBLICZNE SZKOŁY WYZNANIOWE?

W ustawie o systemie oświaty z 1991 r.³⁰ wprowadzono przepisy umożliwiające osobom prawnym i fizycznym, w tym Kościołowi, zakładanie, przejmowanie i prowadzenie szkół publicznych. Zastąpiono wówczas podział *szkoły państwowe* i *szkoły niepaństwowe* na podział: *szkoły publiczne* i *szkoły niepubliczne*. Poszerzono także listę podmiotów, które mogły zakładać i prowadzić szkoły publiczne.

Do 2009 r., czyli do czasu uchwalenie ustawy z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw³¹, przejmowanie szkoły, nazywane *przekształceniem*, odbywało się poprzez jej likwidację z końcem roku szkolnego i założeniem z początkiem następnego roku szkolnego. Budynek pozostawał ten sam. Między starym a nowym organem nie podpisano żadnej umowy. Szkoła mogła mieć charakter publiczny bądź niepubliczny, a nowy organ prowadzący mógł zamknąć szkołę bez zgody gminy. Wprowadzenie do ustawy art. 5, ust. 5g, który dotyczy szkół o liczbie uczniów nie większej niż 70, stanowi, że szkoła przekazana w opisanym trybie musi zachować swój publiczny status. Przekazanie odbywa się na podstawie umowy pomiędzy samorządem prowadzącym szkołę a przejmującym podmiotem (osobą prawną, np. stowarzyszeniem, osobą fizyczną). Wejście w życie nowych przepisów nie wyklucza wcześniejszych, t.j. przejęcia szkoły po likwidacji poprzedniej i dotyczy to szkół liczących więcej niż 70 uczniów, głównie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Diagnoza zmian w sieci szkół podstawowych i gimnazjów w latach 2007-2012 została kompleksowo opisana i przedstawiona, z uwzględnieniem

30 Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 z późn. zm.

31 Dz.U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458.

przyczyn przebiegu tych zmian i skutków, przez Jana Herczyńskiego i Anetę Sobotkę w raporcie Instytutu Badań Edukacyjnych³².

Przedstawione, w wymienionym raporcie, zmiany spotkały się z licznymi i ostrymi protestami nauczycieli i rodziców. Ci pierwsi bronili i bronią swoich miejsc pracy, statusu i wynagradzania, ci drudzy troszczą się o to, by ich dzieci nie musiały dojeżdżać do odległej szkoły, czy o poziom nauczania w przekazanych placówkach.

Problem przekazywania szkół innym organom prowadzącym niż jednostki samorządu terytorialnego znajduje się od 2014 r w obszarze zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich, który trzykrotnie występował w tej sprawie do Ministra Edukacji Narodowej, podkreślając, że „zmiana podmiotów prowadzących szkoły z publicznych na prywatne, zwłaszcza jeżeli skala zjawiska miałaby być znaczna, łączy się ze zmianą modelu systemu oświaty i może prowadzić do przyjęcia modelu sprzecznego z postanowieniami Konstytucji”³³. Również w opinii Związku Nauczycielstwa Polskiego art. 5 i art. 58 ustawy o oświacie, które umożliwiają prowadzenie szkół publicznych przez podmioty prywatne, naruszają art. 70 Konstytucji, który gwarantuje dostęp do szkół publicznych, w których to organy publiczne ponoszą odpowiedzialność za realizację powszechnego i równego dostępu do nauki. ZNP skierowało skargę do Trybunału Konstytucyjnego w tej sprawie, która została oddalona z powodów formalnych³⁴.

32 Herczyński J. Sobotka A., *Diagnoza zmian w sieci szkół podstawowych i gimnazjów 2007 – 2012*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 2014.

33 Wystąpienie RPO do MEN z dnia 17.07.2014 https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MEN_ws_przekazywania_szkol_publicznych_podmiotom%20prywatnym.pdf

Wystąpienie RPO do MEN z dnia 17.03.2015 https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/JOANNA%20KLUZIK-ROSTKOWSKA%20%281%29_0.pdf

Wystąpienie RPO do MEN z dnia 1.12.2015 https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MEN_ws_szkol_publicznych_prowadzonych_przez_podmioty_prywatne.pdf

34 *MEN odpowiada ZNP: szkoła publiczna to ta, w której nauka jest bezpłatna*. <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/men-odpowiada-znp-szkola-publiczna-to-ta-w-ktorej-nauka-jest-bezplatna/y16yp>; Postanowienie Trybunału

Przyczyną protestów stało się również nadawanie wielu przejętym szkołom charakteru wyznaniowego, co godzi w konstytucyjne [Art. 25 i 53] zasady równości wyznaniowej i światopoglądowej, zarówno w nauczaniu, jak i wychowaniu.

Przykładem mogą być tu szkoły prowadzone przez Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich (SPSK) z Częstochowy. Jak czytamy na stronie internetowej stowarzyszenia:

[stowarzyszenie] powstało jako odpowiedź na wezwanie Ojca św. Jana Pawła II „ku nowej Ewangelizacji”. Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich jest katolicką organizacją oświatowo – wychowawczą, której charyzmat można zawrzeć w słowach „kształcimy, aby wychowywać”. Stowarzyszenie realizuje ten charyzmat integralnego rozwoju osoby ludzkiej, przez zakładanie i prowadzenie przedszkoli i szkół na różnych etapach kształcenia. Każda szkoła zakładana przez Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich jest odpowiedzią na wezwanie Jana Pawła II do nowej ewangelizacji. Dokonuje się to za zgodą właściwego Biskupa Diecezjalnego.³⁵

Stowarzyszenie prowadzi obecnie około 140 placówek oświatowych, od przedszkoli do szkół ponadgimnazjalnych, z czego ponad 50 szkół, to szkoły po likwidacji.

W protokole nr XX/2012 z sesji Rady Miejskiej w Wojniczu, z dnia 24 kwietnia 2012 r., w której porządku obrad znalazły się punkty dotyczące likwidacji szkół w Łoponiu, Milówce i Grabnie³⁶, czytamy

Konstytucyjnego: 367/5/B/2014 POSTANOWIENIE z dnia 19 grudnia 2013 r. Sygn. akt Tw 7/13.

35 <http://www.spsk.edu.pl/slowo-o-nas/> [dostęp 01.02.2016].

36 Szkoły w Łoponiu i Milówce obecnie prowadzone są przez Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich (<http://szkolalopon.superszkolna.pl/>; <http://spmilowka.superszkolna.pl/> [dostęp 01.02.2016]. Zespół Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Grabnie przez Stowarzyszenie Edukacji i Rozwoju „Prymus” w Grabnie (<http://zspiggrabno.szkolnastrona.pl/index.php> [dostęp 01.02.2016]).

wypowiedzi prezes SPSK dotyczące, m.in. sposobu prowadzenia szkół przez Stowarzyszenie:

P. Wioletta BŁASIK – Prezes Stowarzyszenia Szkół Katolickich – dodała, że wszystkie szkoły Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich są prowadzone na tych samych zasadach. (...) W myśl prawa kościelnego są prywatnym stowarzyszeniem wiernych w kościele, ale nie zależą od kościoła i nie posiadają zobowiązań finansowych wobec kościoła. (...) Stowarzyszenie zakłada placówki o charakterze publicznym, ogólnodostępnym, bez pobierania czesnego od rodziców.

Katolickość prowadzenia szkół charakteryzuje się tym, że godzin jest tyle samo, natomiast program wychowawczy jest jeden, który jest realizowany we wszystkich szkołach. Program wychowawczy jest wpisany w statucie i ma swoją realizację w toku zadań szkolnych. Takim wyróżnikiem programu jest to, że misją szkół stowarzyszenia nie jest nadmierna pobożność, tylko chodzi o wychowanie młodego człowieka w sposób integralny w każdej sferze jego osobowości – w sferze fizycznej, moralnej, społecznej i duchowej. Wiąże się to z pewnymi elementami pracy szkoły jak codzienna, kilkuminutowa modlitwa, która nie jest formą rozbudowaną³⁷.

W innym protokole czytamy wypowiedź Marii Chodkiewicz (wiceprezes SPSK):

Nasze działania są przede wszystkim skierowane na dobro małego człowieka, ucznia, by wychodząc ze szkoły mógł być tak wyedukowany i ukształtowany, by mógł radzić sobie w każdej sytuacji, by zdobytą wiedzę użyć do tworzenia dobra. Taka jest nasza misja, tak jak powiedział Ojciec święty chodzi o integralny

37 bip.malopolska.pl/umwojnicz/Download/get/id,44311.html [dostęp 01.02.2016].

rozwój człowieka w każdej sferze jego osobowości, w sferze intelektualnej, w sferze moralnej, społecznej i duchowej, czyli troska o całościowy rozwój człowieka. Zadania szkoły są szczegółowo zapisane w statucie szkoły. Często słyszymy pytanie, to na czym polega katolickość waszych szkół. Właśnie ta katolickość polega na objęciu troską całego człowieka, jego rozwój i kształtowania jego sumienia, a nie na mnożeniu lekcji religii. Uczeń musi reagować na wyzwania życiowe zgodnie z sumieniem i zawsze umieć wybrać dobro.³⁸

Należy podkreślić, że statutu i programy wychowawcze są niemal identyczne we wszystkich szkołach prowadzonych przez SPSK, również w szkołach mających status szkół publicznych, często znajdujących się w małych miejscowościach, gdzie wybór innej placówki jest ograniczony, a czasami wręcz niemożliwy.

W *Programie wychowawczym SPSK*³⁹ czytamy, m.in.:

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Priorytet w wychowaniu młodego człowieka ma dom rodzinny. W nim kształtuje się jego charakter, dziedziczone są doświadczenia, przekazywany jest system wartości. Jednakże rola szkoły, choć drugoplanowa, pod pewnymi względami jest niezastąpiona. To w niej kształtują się umiejętności pracy zespołowej, umiejętności organizacyjne uczniów, a przede wszystkim nabywana jest podstawowa wiedza potrzebna w codziennym funkcjonowaniu w społeczeństwie.

Wszystkie działania wychowawcze oraz profilaktyczne podejmowane w Katolickim Gimnazjum SPSK w Opolu są podporządkowane

38 Protokół Nr XX/12 Z Sesji Rady Miejskiej w Gniewie odbytej w dniu 30 maja 2012 r.; bip.gniew.pl/pobierz/15861.html [dostęp 08.02.2016].

39 Program wychowawczy Publicznego Katolickiego Gimnazjum SPSK w Opolu www.spskgimnazjumopole.webhost.pl/profi.pdf [dostęp 01.02.2016].

naucze Jezusa Chrystusa – pierwszego i najlepszego nauczyciela oraz wychowawcy. Dlatego też przekazujemy nie tylko wiedzę, ale także uczymy wzrastać w prawdzie i mądrości. Uczymy uczniów, że świat wartości jest nie mniej ważny niż wiedza i mądrość.

[...]

Wymiar religijny

Wiedząc, iż największą wartością jest Bóg, chcemy, aby nauczyciele i uczniowie zrozumieli prawdę o Bożej Miłości i umieli na nią odpowiedzieć, znajdując tym samym swoje miejsce w Kościele. Czas spędzony w naszej szkole jest czasem kształtowania ducha, wzrostem pobożności i dojrzałości religijnej. Cele te chcemy osiągnąć poprzez codzienną modlitwę przed i po lekcjach, uczestnictwo w Eucharystii szkolnej, stałą opiekę szkolnego katechety, katechezę, rekolekcje wielkopostne i dni skupienia, wspólne pielgrzymowanie do sanktuariów, uczestnictwo we wspólnotach i ruchach Kościoła oraz wszelkie przejawy zaangażowania w życie swojej parafii.

Wymiar kulturowy i patriotyczny

Uważamy, że największą wartością po Bogu, jest Ojczyzna. Chcemy, aby w życiu naszej szkoły we wszystkich wymiarach widoczny był szacunek i miłość dla narodowego i regionalnego dziedzictwa, kultury, historii, literatury i języka. Chcemy odwoływać się do tożsamości narodowej opartej na kulturze chrześcijańskiej podczas lekcji języka polskiego, historii, katechezy, geografii oraz lekcjach wychowawczych. Ważnym etapem tego wymiaru są wycieczki krajoznawcze, których celem jest poznanie piękna ziemi, kultury i historii ojczystej i regionalnej. Ze szczególną powagą i doniosłością obchodzimy święta i rocznice narodowe.

[...]

Wymiar wspólnotowy

Chcemy w naszych uczniach kształtować świadomość, że dobro społeczne jest jednym z zadań życia ludzkiego. Cel ten pragniemy osiągnąć poprzez:

- poruszanie problemów życia rodzinnego,
- wspólną codzienną modlitwę, wspólną Eucharystia,
- rekolekcje dla całej społeczności szkolnej,
- wspólne pielgrzymowanie,
- umiejętne współzycie w grupie klasowej i szkolnej,
- kształtowanie potrzeb służenia innym,
- budzenie wrażliwości na potrzeby bliźnich.”

Opinię o szkołach SPKS potwierdza Anna Kolet – Iciek, w artykule *Co się dzieje z zamykanymi szkołami*⁴⁰:

Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich nie kryje, że jego celem jest wychowanie w wierze katolickiej. Wszystkie szkoły prowadzone przez SPSK (również te publiczne, które wcześniej należały do gmin) mają niemal identycznie brzmiący statut, a w nim, m.in. zapis, że „obowiązkiem ucznia jest obecność na modlitwie szkolnej oraz na organizowanych przez szkołę uroczystościach i rekolekcjach”. W rekolekcjach muszą uczestniczyć również wszyscy nauczyciele, tego samego oczekuje się od rodziców uczniów („szkoła, troszcząc się o formację duchową całej społeczności szkolnej, oczekuje czynnego zaangażowania obojga rodziców w osobistą formację, proponując udział w rekolekcjach, dniach skupienia i spotkaniach formacyjnych”). Co więcej, każdy nauczyciel szkoły powinien podejmować: „duchowość wydarzeń, która polega na uznaniu, że każde wydarzenie pochodzi od Boga”. Szkoły wymagają też w swoich statutach, by pracujący tam nauczyciele byli dla swoich wychowanków „prawdziwymi mistrzami na ścieżkach nauki i wiary”. Zgodnie ze statutem szkoły

40 <http://www.miastopociech.pl/aktualnosci/modlitwy-w-jedynej-szkole-we-wsi> [dostęp 07.02.2016].

prowadzi też działania profilaktyczne wobec uczniów poprzez, m.in. „kształtowanie osobowej relacji ucznia z Bogiem”. W statucie nie brakuje innych odniesień do Boga i wiary, których nie mają nawet statuty szkół katolickich.

Wątpliwości może budzić też fakt, że – jak czytamy w statucie – podczas rekrutacji do placówek prowadzonych przez SPSK dzieci otrzymują dodatkowe punkty, jeśli ich rodzice „respekтуją katolicki charakter szkoły” albo „pracują na rzecz oświaty lub kościoła”⁴¹.

Najwięcej szkół SPSK jest w województwie łódzkim, śląskim i małopolskim, gdzie obecnie jest ponad 20 placówek, większość przejętych z rąk samorządów.

Alina Koziańska-Bałdyga, wiceprezes Federacji Inicjatyw Oświatowych, organizacji, która pomaga lokalnym społecznościom ratować szkoły, zwraca uwagę, że tego typu stowarzyszeń czy fundacji, które przejmują z rąk samorządów prowadzenie szkół jest w Polsce coraz więcej i jednocześnie podkreśla, że blisko pięć tysięcy szkół w Polsce jest zagrożone likwidacją⁴². Wiele z tych szkół może zostać przekazanych organizacjom o charakterze wyznaniowym, które nie będą przestrzegały zasady neutralności światopoglądowej, którą powinny charakteryzować się szkoły publiczne.

Do kwestii światopoglądowych w szkołach, przekazywanych innym organom prowadzącym niż jednostki samorządu terytorialnego, odniosła się w wypowiedzi dla Gazety Wyborczej, z dnia 20.02.2015 r., ówczesna Ministra Edukacji Narodowej Joanna Kluzik – Rostkowska:

Nie miałam wcześniej sygnałów o problemach z kwestiami światopoglądowymi w przejmowanych szkołach – mówi „Wyborczej”.
– Ale podkreślam: szkoła publiczna musi być szkołą neutralną, a uczniowie zgodnie z Kartą nauczyciela mają być wychowywani w atmosferze wolności sumienia. Dlatego w szkołach publicznych

41 Ibidem.

42 Ibidem.

nie może być mowy o wymogach takich jak obowiązkowa modlitwa przed lekcjami.

Kluzik-Rostkowska podkreśla, że organizacja, która decyduje się prowadzić szkołę publiczną, musi to uszanować. – Bez względu na to, czy to stowarzyszenie katolickie, protestanckie czy muzułmańskie – dodaje. – Jeśli zasady są łamane, to samorządy mają obowiązek przejść taką szkołę z powrotem. Dlatego gdy rodzice mają podobne problemy, powinni zgłaszać sprawę kuratorom oświaty⁴³.

W przyjętej w dniu 29 grudnia 2015 r. nowelizacji ustawy o systemie oświaty⁴⁴, wzmocniono pozycję kuratorów oraz zmieniono sposób ich wybierania – kurator oświaty będzie powoływany i odwoływany przez ministra edukacji w drodze konkursu ogłoszonego przez wojewodę. Na wniosek kuratora oświaty i po zasięgnięciu opinii wojewody, minister edukacji będzie powoływał i odwoływał wicekuratorów oświaty.

Przywrócona została kontrola kuratorów oświaty nad działaniami samorządów, w kształtowaniu sieci szkół i przedszkoli, co może przyczynić się do zmniejszenia liczby szkół przekazywanych innym organom prowadzącym, natomiast nie rozwiązuje to problemów w kwestii utrzymania ich neutralności światopoglądowej.

43 http://wyborcza.pl/1,76842,17458082,Samorzady_oddaja_szkoly_organizacjom__Wyznaniowym.html [dostęp 07.02.2016].

44 Dz.U. 2016 poz. 35.

Rozdział III

PRZESTRZEGANIE ZASAD RÓWNOŚCI WYZNANIOWEJ I ŚWIATOPOGLĄDOWEJ W SZKOŁACH PRZEJĘTYCH PRZEZ STOWARZYSZENIA LOKALNE I INNE PODMIOTY

**Na podstawie materiałów z monitoringu zebranych przez
Sylwię Rapicką oraz opinii prawnych opracowanych przez
Macieja Łosińskiego**

W związku z realizacją monitoringu szkół prowadzonych przez inne organy prowadzące niż jednostki samorządu terytorialnego wystąpiliśmy z wnioskiem do wszystkich kuratoriów oświaty o udostępnienie nam informacji dotyczących liczby szkół:

- a. przekazanych innym, niż samorządowe, organom prowadzącym, zgodnie z procedurą określoną w art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty (tekst jednolity: Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572), których przekazanie zostało pozytywnie zaopiniowane przez kuratorium oświaty;
- b. zlikwidowanych na zasadach określonych w art. 59 ustawy o systemie oświaty, pozytywnie zaopiniowanych przez kuratorium;
- c. przekształconych na zasadach określonych w art. 59 ust. 6 ustawy o systemie oświaty (przepisy art. 59 i art. 58 stosuje się odpowiednio w przypadku przekształcenia szkoły lub placówki), pozytywnie zaopiniowanych przez kuratorium;
- d. utworzonych, w miejsce zlikwidowanych szkół, na podstawie art. 59 ustawy o systemie oświaty, których akt założycielski i statut został przesłany do Kuratorium na podstawie art. 58 ust. 7 ustawy o systemie oświaty, a także tych, które uzyskały pozytywną

opinię Kuratorium, na podstawie art. 82 ust. 2a ustawy o systemie oświaty.

Dane dotyczyły lat szkolnych 2013/14 i 2014/15.

Z informacji przekazanych Fundacji wynikało, że w tym okresie kuratoria pozytywnie zaopiniowały przekazanie 82 placówek, zgodnie z procedurą określoną w art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty.

Z wnioskiem o udzielenie informacji publicznej o liczbie szkół (z podziałem na województwa oraz etapy edukacyjne) na dzień 30.09.2015 r., które prowadzone są przez inne niż samorządowe organy prowadzące, przekazane zgodnie z procedurą określoną w art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty, wystąpiliśmy również do Ministerstwa Edukacji Narodowej. W odpowiedzi otrzymaliśmy następujące zestawienie:

Liczba szkół w poszczególnych typach i województwach, prowadzonych przez organy inne niż JST wg danych SIO z dnia 30 września 2015r. v2.

Województwo	typ jednostki					Razem
	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	
dolnośląskie	108	85	112	9	14	328
kujawsko-pomorskie	66	52	111	30	15	274
lubelskie	169	51	83	18	17	338
lubuskie	36	23	36	6	8	109
łódzkie	93	67	128	12	9	309
małopolskie	189	118	112	14	33	466

Województwo	typ jednostki					Razem
	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	
mazowieckie	303	192	220	29	19	763
opolskie	64	24	37	5	3	133
podkarpackie	99	52	68	6	8	233
podlaskie	70	34	49	7	9	169
pomorskie	84	66	105	12	9	276
śląskie	134	117	207	35	15	508
świętokrzyskie	118	43	51	18	15	245
warmińsko-mazurskie	78	46	66	4	3	197
wielkopolskie	152	108	122	13	10	405
zachodnio-pomorskie	56	51	85	12	16	220
Ogółem	1 819	1 129	1 592	230	203	4 973

Otrzymana przez nas w zestawieniu ministerialnym liczba różni się od tej, która została podana Rzecznikowi Praw Obywatelskich przez Minister Edukacji Narodowej Annę Zalewską, w piśmie z dnia 15 stycznia 2016 r.:

Jak wynika z informacji uzyskanych od kuratorów oświaty większość jednostek oświatowych przekazanych w ww. trybie to szkoły podstawowe (od kwietnia 2009 r. do września 2015 r. przekazano 234 szkoły podstawowe, 9 gimnazjów, 2 szkoły ponadgimnazjalne

i 25 placówek wychowania przedszkolnego). Stanowią one około 1,73% wszystkich szkół podstawowych funkcjonujących w polskim systemie oświaty.

Biorąc pod uwagę zacytowane pismo oraz informacje uzyskane przez nas w kuratoriach oświaty, wskazane, w odpowiedzi na nasz wniosek, przez MEN liczby dotyczą zapewne wszystkich szkół publicznych prowadzonych przez organy inne niż jednostki samorządu terytorialnego, a nie tylko te przekazane zgodnie z procedurą określoną w art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty.

Kolejnym naszym działaniem był monitoring stron internetowych szkół przekazanych zgodnie z procedurą określoną w art. 5 ust. 5g ustawy o systemie oświaty, w celu sprawdzenia: czy szkoły faktycznie zostały przekazane, czy udostępniane są na ich stronach wewnętrzne dokumenty szkół takie jak statuty, programy wychowawcze oraz inne treści, które mogą wskazywać na nierówne traktowanie ze względu na wyznanie lub światopogląd. Przeprowadzono monitoring stron 80 placówek, w 9 województwach (z województwa kujawsko-pomorskiego otrzymano informację o planach przekazania dwóch szkół, jednakże w rezultacie przekazania stały się one szkołami niepublicznymi, więc nie prowadzono ich monitoringu).

Poniżej prezentujemy szczegółowe zestawienie liczby szkół przekazanych do dalszego prowadzenia przez inne, niż gminy, podmioty (fundacje, stowarzyszenia, osoby prywatne).

Województwo:

- » lubelskie – 7
- » małopolskie – 16
- » świętokrzyskie – 4
- » podlaskie – 4
- » łódzkie 5
- » śląskie – 3
- » wielkopolskie – 6
- » warmińsko-mazurskie – 11
- » podkarpackie – 24.

Dostępność, istotnych z punktu widzenia celu przeprowadzanego monitoringu, danych przedstawiała się bardzo różnie. Część szkół ma znakomicie prowadzone strony internetowe i są na nich statuty i programy wychowawcze, część zaś albo w ogóle nie ma stron, albo też strony są nieaktualne, prowadzone nieczytelnie lub niekompletnie. Wszystkie szkoły, które udostępniły dokumenty łączy to, że organizują w ramach zajęć dydaktycznych wydarzenia związane bezpośrednio z religią rzymskokatolicką. Są to, m.in. spotkania opłatkowe (wigilie), jasełka czy rekolekcje. Często rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego inaugurowane jest również mszą świętą w kościele katolickim. W toku prowadzonego monitoringu ujawniono także przypadek odprawiania mszy świętej w szkole.

Szczegółowe zestawienie dotyczące udostępnienia statutów i/lub programów wychowawczych

- » **lubelskie** – na 7 szkół 3 udostępniły statuty i w każdym przypadku budziły one wątpliwości ze względu na treści w nich zawarte. Jako przykład niech posłuży punkt ze statutu jednej ze szkół:
„Przerwa w zajęciach dydaktycznych na rekolekcje organizowana będzie na wniosek księdza proboszcza parafii. W czasie tej przerwy całkowitą odpowiedzialność za dzieci ponoszą rodzice (opiekunowie prawni).”
- » **małopolskie** – na 13⁴⁵ szkół 3 udostępniły statuty.
- » **świętokrzyskie** – na 4 szkoły ani jedna nie udostępniła danych, w dodatku o trzech z nich w zasadzie nie ma żadnych informacji. Jedna z tych czterech placówek, mimo iż prowadzi stronę internetową, nie gromadzi na niej żadnych wewnętrznych dokumentów. W zamian udostępnia szereg innych informacji, jak na przykład taką, że msze święte z okazji różnych szkolnych uroczystości (rozpoczęcie czy zakończenie roku szkolnego) odbywają się na miejscu, w szkole. Szkoła organizuje również uroczysty apel z okazji zbliżających się świąt wielkanocnych, a także również konkurs piosenki religijnej.
- » **podlaskie** – na 4 zbadane szkoły żadna nie udostępniła informacji; o dwóch nie wiadomo właściwie nic, kolejne dwie prowadzone są przez tę samą organizację. Strony internetowe są ujednoczone, brak na nich interesujących, z punktu widzenia prowadzonego działania, informacji.

45 W województwie małopolskim i podkarpackim liczba placówek monitorowanych uległa zmianie w stosunku do podawanej przez kuratoria, ze względu na połączenie w zespoły szkół lub zespoły szkolno – przedszkolne.

- » **łódzkie** – z 5 szkół żadna nie udostępniła dokumentów, brak też w większości stron internetowych. W jednym przypadku możemy się dowiedzieć, że szkoła współpracuje z Caritasem i parafią katolicką.
- » **śląskie** – na 3 szkoły dwie udostępniły dokumenty, obydwa statuty budzą wątpliwości w kwestiach równościowych. W jednej ze szkół, wg udostępnionego statutu, dniem uroczystym jest rocznica kanonizacji papieża Jana Pawła II.
- » **wielkopolskie** – z 6, objętych monitoringiem, szkół, dwie udostępniają dokumenty, w jednym przypadku statut nie łamie kwestii równości wyznaniowej. W drugim do chwili namysłu skłania punkt z programu wychowawczego:
„Stwarzanie warunków do realizacji postaw zgodnych z przekonaniem religijnym z zachowaniem tolerancji wobec innych przekonań”.
- » **warmińsko-mazurskie** – z 11 szkół 5 udostępniło statuty, z których jeden zdecydowanie narusza przepisy dotyczące sposobu organizacji lekcji religii i etyki:
„Religia jako szkolny przedmiot z wyboru jest prowadzona dla uczniów, których rodzice sobie tego życzą:[...] w zajęciach nie uczestniczą tylko ci uczniowie, których rodzice zgłoszą dyrektorowi szkoły sprzeciw w formie pisemnej wobec udziału w zajęciach;”
- » **podkarpackie** – na 21 szkół, w siedmiu przypadkach jest udostępniony aktualny statut. Oprócz tych siedmiu szkół, dwie publikują programy wychowawcze; w kilku przypadkach zapisy w dokumentach wskazują na możliwość występowania dyskryminacji na tle wyznaniowym, np.:
W październiku – ”Prowadzenie przez uczniów <<Modlitwy Różańcowej>> pod przewodnictwem księdza”.

Ponadto, jedna ze szkół na swojej oficjalnej stronie ma zakładkę pt. "Krzyże i kapliczki".

W województwie podkarpackim znajduje się także szkoła, która swoją stronę internetową prowadzi tylko na stronie parafii⁴⁶.

W stosunku do wszystkich szkół nieudostępniających kluczowych dokumentów online, podjęto próby ich pozyskania, występując z wnioskami o udostępnienie informacji publicznej oraz przeprowadzając rozmowy telefoniczne. W ramach monitoringu przeanalizowano dokumenty 50 szkół. W stosunku do szkół, które wg opinii prawnej sporządzonej na potrzeby realizacji projektu [przykład w załączeniu], w swoich statutach i/lub programach wychowawczych zawierały treści dyskryminujące, podjęto interwencję w postaci pism, szczegółowo określających nierówność; wraz z wnioskiem o usunięcie krzywdzących zapisów [przykład w załączeniu]. Interwencje podjęliśmy w 20 przypadkach.

Z informacji przekazanych Fundacji przez kuratoria oświaty wynika, że w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 pozytywnie zaopiniowano 175 likwidacji szkół. W badaniu szkół zlikwidowanych wylosowano do sprawdzenia 74 szkoły, z czego 54 szkoły rzeczywiście zostały zlikwidowane, 12 działa w niezmienionej postaci, natomiast 8 zostało włączonych do innych placówek oświatowych.

46 http://www.parafiabystrzyca.pl/index-1_5_2.html

Zestawienie uwag do analizowanych statutów szkół oraz programów wychowawczych

W 30 spośród 50 monitorowanych szkół, kwestie religijno – światopoglądowe są w statutach i programach wychowawczych uregulowane w sposób niewskazujący na dyskryminację uczniów na tle wyznaniowym i światopoglądowym. Poniżej przedstawiamy zestawienie uwag do dokumentów szkół, w przypadkach których zdecydowaliśmy o podjęciu interwencji wskazujących uchybienia oraz wzywających do zmian. W zestawieniu nie podaje się danych identyfikujących szkołę, a jedynie numer kodu identyfikujący ją w wykazie Fundacji.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
1.	0001B	<ul style="list-style-type: none"> – Szkoła wskazuje, że nauka religii jest organizowana, by umożliwić rodzicom wychowanie dzieci zgodnie z ich sumieniem, ale lekcje religii winne być uruchomione dopiero po oświadczeniu woli rodziców. – Oświadczenie woli, jakie rodzice powinni złożyć w zakresie pobierania przez ich dziecko lekcji religii nazywane jest w statucie wnioskiem – co stanowi błąd pojęciowy. – Lekcje etyki, dla uczniów nieuczęszczającej na lekcje religii, są uruchamiane automatycznie (przynajmniej w teorii, wg zapisów statutu), ale do objęcia programem nauczania tego przedmiotu również potrzebne jest oświadczenie woli rodziców. – Statut wprowadza nieznanne w rozporządzeniu ani ustawie terminy dot. złożenia w/w oświadczeń woli. – Uroczystości o charakterze religijnym są w statucie wymienione jako „najważniejsze” dla życia szkoły.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
2.	0002M	<p>W statucie pojawiają się błędy merytoryczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wg zapisów statutu lekcje etyki, dla uczniów nieuczęszczających na lekcje religii, są uruchamiane automatycznie, podczas gdy do objęcia programem nauczania tego przedmiotu również potrzebne jest oświadczenie woli rodziców, - Statut również określa formę oświadczenia woli, dot. udziału dziecka w lekcjach religii, w sposób nieprecyzyjny. Użyte słowo „najprostsza forma” uznać można za formę ustną, gdyż taka jest najprostsza do złożenia w obecnym systemie prawnym, podczas gdy przepisy rozporządzenia wymagają formy pisemnej.
3.	0003O	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie szkoły znajduje się informacja o tym, że w czasie rekolekcji wielkopostnych odpowiedzialność za dzieci ponoszą opiekunowie prawni, kiedy wg rozporządzenia ponoszą za nie odpowiedzialność katecheci lub oddelegowani nauczyciele. Tylko uczniowie nieuczestniczący w rekolekcjach przebywają w tym czasie pod opieką prawnych opiekunów. - W obrzędowości i tradycjach szkoły wymienione są uroczystości o charakterze religijnym. - W statucie pada jasne sformułowanie, że „uczniowie uczęszczają na lekcje religii zgodnie z wolą rodziców” oraz że „w miarę możliwości może zostać powołany przedmiot etyka”, nie wskazując na jakich zasadach uruchamiane są te przedmioty.
4.	0004S	<ul style="list-style-type: none"> - Szkoła w statucie wprost wskazuje, że wychowuje w duchu wartości z kręgu kultury chrześcijańskiej, co w jakiejś mierze może być podstawą do dyskryminacji uczniów o odmiennych poglądach – gdyż do oceny z zachowania wlicza się dbanie o tradycje szkoły. - Wyliczając prawa ucznia, szkoła wskazuje, że uczeń ma prawo do nauki religii w szkole na podstawie oświadczenia jego rodziców, jednak nie wspomina już o prawie do nauczania lekcji etyki.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
5.	0010Js	<ul style="list-style-type: none"> - Kwestie nauczania religii i etyki są poruszone kompleksowo, łącznie ze wskazaniem, że rodzice mogą wybrać jeden przedmiot, oba albo z obu zrezygnować. Jednak statut wskazuje, że uczeń niebiorący udziału w lekcjach etyki i religii ma obowiązek na nich przebywać, choć nie musi brać czynnego udziału. Wyjątkiem jest pierwsza i ostatnia lekcja, wtedy może zostać zwolniony przez rodziców do domu. Jest to bardzo wątpliwy zapis.
6.	0011B	<ul style="list-style-type: none"> - Kwestie nauczania religii i etyki są poruszone kompleksowo, łącznie ze wskazaniem, że rodzice mogą wybrać jeden przedmiot, oba albo z obu zrezygnować. Jednak statut wskazuje, że uczeń niebiorący udziału w lekcjach etyki i religii ma obowiązek na nich przebywać, choć nie musi brać czynnego udziału. Wyjątkiem jest pierwsza i ostatnia lekcja, wtedy może zostać zwolniony przez rodziców do domu. Jest to bardzo wątpliwy zapis.
7.	0013D	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie zawarta jest informacja, że celem działania szkoły jest przekazywanie uczniom wartości chrześcijańskich, jednak kwestia uregulowania uczestnictwa w zajęciach religii i etyki jest uregulowana kompleksowo i poprawnie. - Pojawia się informacja, że do średniej ocen będzie wliczana ocena z religii, nie ma jednak żadnych informacji o lekcji etyki, jeśli rodzice ucznia takową wybrali. - Wśród organizacji, z jakimi współpracuje szkoła, wymieniona jest miejscowa parafia rzymskokatolicka.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
8.	0014K1	<ul style="list-style-type: none"> - Z zapisów statutu wynika, że wszystkie dzieci, których rodzice sobie tego życzą, biorą udział w lekcjach religii, a jedynie sprzeciw (nie oświadczenie woli) sprawia, że dziecko z takich zajęć jest wyłączone, co stoi w sprzeczności z obowiązującym prawem. - Statut, dokładnie regulując kwestie nauczania religii, w ogóle nie wspomina o uruchamianiu lekcji etyki i zasadach nauczania jej w szkole. - W statucie znajduje się również informacja, że szkoła realizuje swoje cele poprzez organizację lekcji religii. - Wyliczenie praw ucznia obejmuje naukę religii, ale nauki etyki już nie.
9.	0018Sp	<ul style="list-style-type: none"> - Kwestie światopoglądowo-religijne są w statucie unormowane w sposób poprawny. Kwestie organizacji lekcji religii odnoszą się jedynie do oddziału przedszkolnego. Kwestia organizacji tych zajęć, dla dzieci objętych programem nauczania podstawowego, nie została w tym dokumencie podniesiona. - W dokumencie zatytułowanym „Plan działań profilaktyczno – wychowawczych w [0018Sp] w roku szkolnym 2015/2016” pojawia się działanie „Prowadzenie przez uczniów <Modlitwy różańcowej> pod przewodnictwem księdza” – co stanowi naruszenie art. 25 § 2 Konstytucji RP.
10.	0021Za	<ul style="list-style-type: none"> - Statut wskazuje, że lekcje religii w szkole podstawowej organizowane są obligatoryjnie, a fakultatywnie na życzenie rodziców jedynie w oddziale przedszkolnym. - Ponadto, przy wskazaniu na jakich zasadach organizowane są lekcje religii, statut milczy o zasadach organizacji lekcji etyki.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
11.	0022NS	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie pojawia się sformułowanie, że szkoła prowadzi lekcje religii, a lekcje etyki jedynie w miarę potrzeb, co stanowi niczym nieuzasadnioną dyskryminację, jako że zasady uruchamiania tych dwóch przedmiotów są dokładnie takie same.
12.	0023Ży	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie znajduje się informacja jedynie o sposobie uruchamiania lekcji religii. O lekcjach etyki, mimo że dotyczą ich te same reguły, statut milczy.
13.	0024Kw	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie szkoły pominięte zostały informacje o organizacji lekcji etyki, mimo tego, że kwestie związane z nauczaniem religii zostały w nim ujęte obszernie. - Statut wprowadza nieznanne w rozporządzeniu ani ustawie terminy dot. złożenia w/w oświadczeń woli.
14.	0025Bu	<ul style="list-style-type: none"> - § 6 statutu wskazuje, że szkoła swoje cele i zadania wykonuje poprzez „prowadzenie nauki religii w ramach planu zajęć szkolnych, na zasadach określonych odrębnymi przepisami”. O lekcjach etyki, mimo że dotyczą ich te same reguły, statut milczy.
15.	0026Do	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie pojawia się zdanie „Obowiązkowymi formami działalności dydaktyczno – wychowawczej Szkoły są także zajęcia z religii”, co jest sprzeczne nie tylko z rozporządzeniem MEN, ale również z Konstytucją RP. Ponadto, statut milczy o zasadach organizacji lekcji etyki.
16.	0027Gł	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie pojawia się sformułowanie, że szkoła prowadzi lekcje religii, a lekcje etyki jedynie w miarę potrzeb, co stanowi niczym nieuzasadnioną dyskryminację, jako że zasady uruchamiania tych dwóch przedmiotów są dokładnie takie same.

L.p.	Nr kodu	Uwagi
17.	0028Ko	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie pojawia się sformułowanie, że szkoła prowadzi lekcje religii, a lekcje etyki jedynie w miarę potrzeb, co stanowi niczym nieuzasadnioną dyskryminację, jako że zasady uruchamiania tych dwóch przedmiotów są dokładnie takie same.
18.	0029Kow	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie znajduje się informacja, że rodzice zgodę na udział w lekcjach religii wyrażają ustnie – co jest sprzeczne z rozporządzeniem MEN w tej sprawie. - Ponadto, statut milczy o zasadach organizacji lekcji etyki.
19.	0046Ch	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie znajdują się pobieżne informacje jedynie o sposobie uruchamiania lekcji religii. O lekcjach etyki, mimo że dotyczą ich te same reguły, statut milczy.
20.	0049Si	<ul style="list-style-type: none"> - W statucie znajduje się zapis, że uczniowie mają prawo do „nauczania religii lub etyki albo religii i etyki”. Zapis ten sugeruje, że uczeń musi zostać objęty nauczaniem, co najmniej, jednego z nich.

Przykładowe opinie prawne

Opinia dot. statut Szkoły 0001B

Po przeanalizowaniu statutu Szkoły 0001B znaleziono kilka nieścisłości i nieprawidłowości w przestrzeganiu zasad poszanowania wolności sumienia i wyznania uczniów. Ponadto pojawiły się też błędy proceduralne, gdyż statut szkoły nakłada na rodziców obowiązki, które nie są zgodne ze stosownymi ustawami i rozporządzeniami. Ogólny sposób sformułowania statutu należy uznać za niechlujny i niespójny. Całość tworzy wrażenie, jakby dokument ten został sklejony z kilku niezależnych od siebie statutów.

Przede wszystkim statut w §5 pkt. 11 wskazuje, że szkoła, w celu umożliwienia pełnego rozwoju osobowości dziecka, zapewnia naukę religii zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej, uznając prawo do religijnego wychowania dzieci. To zdanie samo w sobie stanowi nadużycie, bo zarówno wspomniane rozporządzenie MEN, Konstytucja RP i ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską konwencje międzynarodowe przewidują również prawo do wychowania dziecka poza jakimkolwiek systemem religijnym.

Należy podkreślić, że zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, nauczanie religii nie jest działaniem obligatoryjnym. Szkoły mogą uruchomić nauczanie religii na życzenie rodziców. Przy czym unormowanie wyrażone w rozporządzeniu ma charakter normy kompetencyjnej. Dopiero żądanie rodziców, upoważnia i zarazem obliguje szkołę do umieszczenia lekcji religii w programie nauczania. Analizowany zapis w takiej formie jest absolutnie niedopuszczalny.

Wzbogacenie analizowanego punktu o lekcję etyki, które reguluje przecież to samo rozporządzenie, również nie zmieniłoby jego niedopuszczalnego charakteru. Rodzice bowiem mają prawo nie skorzystać również z takiej formy nauczania, jako że nie stanowią one wymiennych struktur programu wychowawczego szkoły.

W §8 pkt. 11 zdanie 1 opisuje procedurę zapisywania dzieci na lekcje religii. Użyte tam sformułowanie „Rodzice kierują swoje dzieci – wypełniając stosowny wniosek – na naukę religii w momencie podjęcia przez nie nauki w szkole podstawowej“ uznać należy za, co najmniej, niefortunne. Zgodnie z przytaczanym powyżej rozporządzeniem, rodzice winni złożyć jedynie pisemne oświadczenie, które wyraża ich życzenie, by dziecko uczestniczyło w organizowanych w szkole lekcjach religii. Słowo „wniosek” sugeruje, że szkoła ma kompetencje do rozpatrzenia, czyli przyjęcia lub odrzucenia prośby w nim wyrażonym. W świetle rozporządzenia MEN, jedyną kompetencją szkoły w zakresie nauczania lekcji religii jest przyjęcie go do wiadomości.

W drugim zdaniu §8 pkt. 11 statut stanowi, że dla uczniów, którzy nie uczęszczają na lekcje religii, organizuje się lekcje etyki. Zapis taki stoi w jawnej sprzeczności z rozporządzeniem MEN, które jasno wskazuje, że w szkołach podstawowych zarówno lekcje religii, jak i etyki organizuje się, tylko i wyłącznie, na życzenie rodziców. Nie ma więc takiej możliwości, by oświadczenie rodziców o braku życzenia dot. udziału ich dziecka w lekcji religii traktować na równi, z wolą zapisania dziecka na etyki. Oba przedmioty są z natury rzeczy nacechowane światopoglądowo, natomiast Konstytucja RP, w art. 48, gwarantuje rodzicom prawo do wychowania dzieci zgodnie ze swoim własnym światopoglądem, który może nie odzwierciedlać się w podstawie programowej. Z tego względu traktowanie religii i etyki jako przedmiotów zamiennych jest niedopuszczalne. Co więcej, zgodnie z literalną wykładnią przepisów, rodzice mają prawo złożyć oświadczenie o chęci zapisania dziecka na oba te przedmioty lub zrezygnować z nich obu.

Błędnie sformułowany jest również §8 pkt. 12 dot. terminów składania oświadczeń o rezygnacji udziału dziecka w nauczaniu religii i etyki. Statut zakłada, że rodzice zobowiązani są złożyć je przed rozpoczęciem roku szkolnego. Jest to podyktowane zapewne kwestiami organizacyjnymi. Jednak uzasadnienia dla wskazania takiego terminu próżno szukać w obecnie obowiązujących ustawach i rozporządzeniach. Rozporządzenie MEN wskazuje jedynie, że oświadczenie nie musi być ponawiane w kolejnym roku szkolnym, może jednak zostać zmienione. Rozporządzenie nie precyzuje jednak, kiedy owa zmiana może nastąpić.

Poza tym, nawet jeśli precyzowałyby taki termin, to byłby on niezgodny z Konstytucją RP. Rodzice mają prawo wychować dziecko zgodnie ze swoimi przekonaniem. Kwestie światopoglądowe nie ulegają, być może, zbyt szybkim i gwałtownym zmianom, jednak nie można wykluczyć, że taka zmiana nastąpi w trakcie trwania roku szkolnego. Może dotyczyć poglądów samych rodziców lub z istotnej zmiany okoliczności życiowych. Zmiana mogłaby dotyczyć kwestii formalnych, np. zmiana opiekuna prawnego dziecka, jak i okoliczności faktycznych, np. rodzice uwzględniają odmienne od nich zdanie dziecka, które w lekcjach religii i etyki uczestniczyć nie chce. To samo dotyczy sytuacji odwrotnej, kiedy rodzice w trakcie trwania roku szkolnego chcą dziecko wpisać na listę dzieci uczęszczających na religię bądź etykę. Z tego względu należy przyjąć, że takie oświadczenie o udziale lub rezygnacji z lekcji religii i etyki można złożyć zawsze i jest ono tak samo skuteczne.

Bardzo wątpliwym punktem w tekście statutu jest §68, który wskazuje najważniejsze uroczystości związane z ceremoniałem szkoły. O ile w ust. 1 oraz 3-6, nie budzi on wątpliwości, ponieważ ujmuje wydarzenia światopoglądowo neutralne, o tyle w ust. 2 wskazuje uroczystości związane stricte z wiarą chrześcijańską. Oczywiście, w europejskim kręgu kulturowym nie można kwestionować prawa szkoły do organizacji takich uroczystości, jak spotkanie opłatkowe. Wynikać to będzie z art. 13 *Ustawy z dnia 7 września 1991r. O systemie oświaty*.

Zgodnie z brzmieniem ustawy, szkoła i placówka publiczna umożliwia uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Samo organizowanie takiego wydarzenia na terenie szkoły jest więc dopuszczalne przez prawo. Nazywanie takich wydarzeń najważniejszym budzi jednak mocny sprzeciw. Jeśli bowiem przypisać im tego rodzaju przymiot, dzieci niepodzielające wiary chrześcijańskiej automatycznie spychane są na margines, a tym samym są dyskryminowane. Stoi to w sprzeczności z §32 Konstytucji RP pkt. 1 i 2, gdyż wszyscy obywatele powinni być równo traktowani przez organy publiczne oraz nikt nie powinien być dyskryminowany z jakiegokolwiek powodu. W tej sytuacji szkoła stawia ucznia w trudnej sytuacji, gdyż nie biorąc udziału w takim wydarzeniu, pozbawia się szczególnej estymy, która

wiąże się z prestiżem uroczystości. Z drugiej strony biorąc w nim udział, postępuje wbrew swojej religii lub pogładowi na otaczający świat.

W statucie szkoły znajdują się również zapisy z zakresu szeroko rozumianej wolności sumienia i wyznania, które nie kolidują z obowiązującym porządkiem prawnym, choć dla pełnej zgodności wymagałyby uzupełnienia.

Za takie zapisy należy uznać §49 pkt. 1 ust. 6, który stanowi, że uczeń ma obowiązek „szanowania tradycji, symboli narodowych i religijnych własnych i cudzych“.

Nie stanowi wątpliwości, że poza edukowaniem uczniów szkoła powinna również wychowywać ich w duchu wzajemnego poszanowania, w tym także szacunku do innych religii i ich symbolów. Takie sformułowanie ogólnej zasady wzajemnego poszanowania należy jeszcze uzupełnić o kwestię odmiennych światopoglądów filozoficznych, gdyż nie zapewniają one ochrony wolności sumienia i wyznania osób, które nie wyznają żadnej religii, a wartości moralne czerpią z ogólnie przyjętych społecznych wzorców.

mgr Maciej Łosiński
Kraków, 27 października 2015

Opinia ws. 0002M

Statut Szkoły 0002M można uznać za wzorcowy, jeśli chodzi o wyważenie kwestii światopoglądowych. Osobom, które go redagowały udało się stworzyć bardzo spójny dokument, który odnosi się do kwestii budowania postaw patriotycznych, poszanowania innych narodowości, kultur, a także religii. Wewnętrzna struktura szkoły jest bardzo przemyślana. Kompetencje powierzone samorządowi uczniowskiemu sprzyjają budowaniu pożądaných postaw społecznych.

Statut szkoły w §17 zawiera wiele powtórzeń z rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia, w sprawie warunków i sposobów organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach, dot. roli katechety w działaniach rady pedagogicznej, wymiaru godzin lekcji religii oraz charakteru oceny na świadectwie. Powtórzenie tych zapisów nie wydaje się konieczne. Mogłoby zostać również uznane za przejaw złej praktyki prawotwórczej, gdyż rozporządzenie stanowi akt wyższego rzędu, więc wszelkie zapisy statutu z nim sprzeczne automatycznie stają się nieważne. Teoretycznie nie ma więc konieczności przywoływania takich zapisów. Z drugiej jednak strony, umieszczenie ich w treści statutu jest manifestem woli przestrzegania tych przepisów, co w kwestii uświadamiania społecznego odgrywa ważną rolę.

W §17 pkt. 8 znalazł się jednak błąd, który może wynikać z nieświadomości, iż lekcje religii i etyki nie stanowią względem siebie form zamiennych. Zgodnie z treścią statutu uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii objęci są nauczaniem etyki. Jest to błąd o tyle poważny, że brak złożenia przez rodziców oświadczenia o uczestnictwie w lekcjach religii nie skutkuje automatycznie wpisaniem dziecka na listę słuchaczy zajęć z etyki. Jeśli rodzice wyrażają wolę, by ich dziecko brało udział powinni złożyć osobne oświadczenie. Ponadto decyzja rodziców nie ma charakteru rozłącznego. Mają oni prawo zapisać dzieci zarówno na nauczanie religii, jak i etyki w tym samym czasie, wybrać jeden z tych przedmiotów lub zrezygnować z obu. Błąd ten nie wydaje się być efektem złej woli, lecz jest wyrazem ogólnospołecznego uproszczenia, które traktuje dwa odrębne programy nauczania jako zamienne względem siebie.

Drugą nieścisłością statutu jest kwestia formy złożenia oświadczenia woli, dot. udziału dziecka w lekcjach religii lub etyki. Statut wskazuje, że takie oświadczenie składane jest raz i nie musi być ponawiane. Formę statut określa jako „najprostszą”. Wspominane już tutaj rozporządzenie MEN w §1 pkt. 2 ust. 2 jasno wskazuje jednak, że oświadczenie winno zostać złożone w formie pisemnej. Określona w statucie „najprostszą formą” wydaje się być rażąco nieprecyzyjna i myląca, gdyż jeśli literalnie rozważyć tę kwestię, za najprostszą formę uznać należy oświadczenie ustne.

mgr Maciej Łosiński
Kraków, 15 grudnia 2015r.

Przykład pisma interwencyjnego

Szkoła 0010Js

Szanowni Państwo,

W ramach monitoringu szkół, jaki prowadzi nasza fundacja, przeanalizowaliśmy statut Państwa szkoły i dopatrziliśmy się kilku nieścisłości. Wzywamy, więc Państwo do ich usunięcia.

W §55 statut Państwa szkoły wskazuje, że dla uczniów, którzy nie biorą udziału w lekcjach religii lub etyki, dyrektor szkoły ustala inny sposób opieki nad dzieckiem. Dyrektor zobowiązany jest uczynić to w porozumieniu z rodzicami. Taki zapis jest dopuszczalny. Jednak w rozdziale IV §74 pkt. 1.3 ust. 8 wskazuje, że „uczeń (...) niebiorący udziału w lekcji religii/etyki nie musi brać udziału w tych zajęciach, lecz musi być na nich obecny i przebywać pod opieką nauczyciela prowadzącego te zajęcia. Chyba, że jest to pierwsza lub ostatnia jego planowa lekcja – w takich przypadkach jest on zwolniony z zajęć na podstawie pisemnego oświadczenia rodziców (opiekunów prawnych)”. Zapis taki stoi w sprzeczności z zasadą wyrażoną w art. 53 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który jasno wskazuje, że „religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”. Co prawda statut szkoły wskazuje, że uczeń nie musi uczestniczyć w lekcji, przez co zapewne rozumie się, że nie musi aktywnie słuchać treści przekazywanych przez katechetę/prowadzącego ani wchodzić z nim w interakcję.

Specyfika przedmiotu jakim jest religia i etyka związana jest silnie z przekazywaniem i uwrażliwianiem na pewnego rodzaju typ światopoglądu. Katechezę czy naukę etyki przeprowadza się więc poprzez rozmowę z uczniami, dyskusje, projekcje filmów. Sam fakt, że uczeń nie musi wchodzić w interakcję z prowadzącym nie oznacza jednak, że nie uczestniczy w lekcji. Dla zapewnienia wolności sumienia i wyznania uczeń taki musiałby mieć zapewnione warunki, w których nie musi przysłuchiwać się tokowi lekcji religii lub etyki. Specyfika klas w polskich szkołach raczej takich warunków nie stwarza, a już na pewno nie w taki sposób, by uczeń jednocześnie mógł nie brać udziału w lekcji, ale też i przebywać pod opieką prowadzącego ją nauczyciela.

Poproszenie ucznia, np. o przebywanie w klasowym zapleczu miałyby charakter silnie stygmatyzujący, a inne możliwe rozwiązania również nie gwarantują uczniowi jego prawa do wolności sumienia i wyznania. Należy również zauważyć, że samo nauczanie religii i etyki jest opcjonalne, co zresztą sam wskazuje statut szkoły w §53. Dopiero wola rodziców określonej liczby uczniów pozwala uruchomić te przedmioty. Tym bardziej dziecko, którego rodzice nie wyrażają takiej woli powinno mieć swobodę niekorzystania i nieuczestniczenia w nauczaniu tego przedmiotu. To organy szkolne zobowiązane są zorganizować lekcje religii lub etyki w taki sposób, żeby nie wpływało to dyskryminująco na uczniów, np. poprzez zorganizowanie zajęć świetlicowych.

WNIOSKI KOŃCOWE

W monitorowanych przez nas szkołach publicznych, przekazanych innym organom prowadzącym niż jednostki samorządu terytorialnego, stopień przestrzegania równości wyznaniowej i światopoglądowej jest różny, ale naruszenia w tym obszarze nie wydają się być tak poważne, żeby nie można było ich wyeliminować.

Niepokojące są natomiast sygnały o przejmowaniu szkół przez organizacje o charakterze wyznaniowym, gdzie naruszana jest zasada neutralności światopoglądowej szkoły publicznej. Problem ten nabiera szczególnej wagi w małych miejscowościach, gdzie możliwości wyboru placówki edukacyjnej są poważnie ograniczone.

Należy zauważyć, że szkoły prowadzone przez inne organy niż samorząd, zgodnie z ustawą o systemie oświaty, nie mają obowiązku zapewniania rodzicom uczniów oraz samym uczniom prawa do udziału w decydowaniu o sprawach szkoły. Zgodnie z art. 57 ustawy, szkoły publiczne prowadzone przez podmiot prywatny mogą nie powoływać rad szkół, rad rodziców i samorządów uczniowskich. Do kompetencji rady rodziców należy, m.in. uchwalanie, w porozumieniu z radą pedagogiczną, programu wychowawczego szkoły obejmującego wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym oraz programu profilaktyki dostosowanego do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska. W przypadku braku takiej rady, może się zdarzyć, że udział rodziców w tworzeniu programów wychowawczych nie będzie zagwarantowany, tym bardziej że w szkołach niesamorządowych przyjęcie takowego programu należy do kompetencji organu wskazanego w statucie placówki.

Szkoły prowadzone przez inne podmioty, z punktu widzenia uczniów i ich rodziców, nie zapewniają takich samych praw, jak szkoły prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego. Z punktu widzenia tematyki naszego monitoringu, w szkołach tych może dochodzić do

naruszeń konstytucyjnych praw wolności sumienia i wyznania oraz prawa rodziców do wychowywania dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem.

Należy podjąć dyskusję na temat, czym jest szkoła publiczna, szczególnie w obszarze takich zagadnień, jak cele i zadania, które powinna realizować. Działanie to jest o tyle istotne, że jak zauważa prof. Irena Lipowicz, w piśmie przekazanym do MEN:

(...) w opinii m.in. Związku Nauczycielstwa Polskiego sama dopuszczalność istnienia szkół publicznych prowadzonych przez podmioty prywatne może być niegodna z Konstytucją. Art. 70 Konstytucji gwarantuje dostęp do publicznych szkół, a więc szkół, w których to organy publiczne ponoszą odpowiedzialność za realizację powszechnego i równego dostępu do nauki. Pojęcia konstytucyjne powinny być rozumiane autonomiczne, zgodnie z treścią nadaną im przez Konstytucję oraz zgodnie z aksjologią ustawy zasadniczej. Niekoniecznie zatem są one tożsame z pojęciami definiowanymi przez ustawę. Istnieje wątpliwość, czy sam fakt ustawowego określenia szkoły prowadzonej przez podmiot prywatny jako „publicznej” czyni ją „publiczną” w rozumieniu, jakie temu określeniu nadaje Konstytucja. Możliwość przekazania bezpośredniego zarządu szkołami publicznymi prywatnym podmiotom może być zatem oceniana jako wątpliwa pod względem zgodności z Konstytucją⁴⁷.

Widzimy zatem potrzebę dalszego monitorowania systemu edukacji oraz wskazywania naruszeń praw człowieka oraz zasady niedyskryminowania ze względu na wyznanie i światopogląd.

Zasadnym wydaje się, prowadzenie edukacji obywatelskiej poprzez: spotkania z rodzicami i młodzieżą; dyskusje za pośrednictwem Internetu i innych mediów; debatę publiczną.

Należy dążyć do urzeczywistnienia idei edukacji publicznej, realizującej konstytucyjne prawa i wolności obywateli. A także apelować

47 https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/JOANNA%20KLUZIK-ROSTKOWSKA%20%281%29_0.pdf

do: ludzi nauki, prawników, doświadczonych polityków, duchownych; innymi słowy do wszystkich, którzy wyrażają troskę o kształtowanie nowoczesnego, europejskiego obywatelskiego państwa prawnego oraz do kształtowania wśród młodzieży takich wartości, jak:

- » dążenie do doskonalenia własnego ja, czyli ewolucję duchową zespoloną z poczuciem obowiązku wobec nieznanym sobie ludzi;
- » oczyszczenie świadomości jednostek z uprzedzeń i wrogości narosłej przez wieki;
- » zanik uprzedzeń rasowych, narodowych, religijnych, a także seksualnych; w tym także odejścia od pojmowania małżeństwa w sposób narzucony przed wiekami przez prawo kanoniczne;
- » aprobata dla wolnego funkcjonowania różnorodnych światopoglądów oraz różnorodnych kultur zespolona w sposób konieczny z szacunkiem do prawa stanowionego;
- » zakorzenie prawa nie w sferze moralności, lecz wolności i sprawiedliwości;
- » uznanie prawa stanowionego jako gwaranta jednakowych i nienaruszalnych sfer wolności każdego człowieka – ma ono regulować relacje człowiek – człowiek (przy uznaniu, że moralność odnosi się do relacji ja – wobec siebie a nie innych) i odwoływać się do wartości trwałego pokoju;
- » postawienie na straż wolności przymusu prawnego⁴⁸.

48 Maria Szyszkowska, *Prawo holistyczne* [w:] *Dialog Edukacyjny*. Kwartalnik pedagogiczno-społeczny WOM Rybnik Nr 2-3 (25-26) 2014, s. 5-7; <http://wom.edu.pl/dialog/WOM%202-3%202014.pdf>

Fundacja na Rzecz Różnorodności Polistrefa

ul. Bobrzyńskiego 39a/28, 30-348 Kraków

www.polistrefa.pl

fundacja@polistrefa.pl

Kraków 2016, Wydanie I

9 788394 455828

równośćwyznania.org

Obecna? Równość wyznaniowa i światopoglądowa w edukacji publicznej